

ELIOT FREIDSONIN PROFESSIONEOREETTINEN LÄHESTYMISTAPA PROFESSIONKRIITIKIN JA PROFESSIONALISMIN PUOLUSTUKSEN VÄLISSÄ

K a i s a H a a p a k o s k i

ABSTRAKTI

Artikkelissa tutkitaan Eliot Freidsonin (1923–2005), amerikkalaisen professiososiologian klassikkoteoreettikon teoreettista lähestymistapaa. Freidson on aiemmin liitetty professioteorioiden 1960–1970-luvuilla tapahtuneeseen paradigman muutokseen, jossa siirryttiin funktionalistisista näkökulmista uuteen professioiden valtaa kriittisesti tarkastelemaan näkökulmaan. Myöhemmin on esitetty, että Freidsonista tuli sittemmin professionalismien puolustaja. Artikkelissa tarkastellaan Freidsonin uraa ja työtä sekä hänen professio- ja professionalismimäärittelyjään. Lisäksi esitetään, että Freidsonin teoksista löytyy jatkuva professioiden autonomian ja kontrollin teema, jota tarkastellaan eri suhteita paikantaen. Näin nähtynä Freidsonin teoriassa ei havaita totaalista käännettä eikä teoreettista lähestymistapaa voi kokonaisuudessaan sijoittaa pelkästään joko professiokriittiseen tai professionalismia puolustavaan näkökulmaan.

Avainsanat: Freidson, professio, professionalismismi, professiososiologia, professioteoria, professiotutkimus.

JOHDANTO

Ammattien tutkimuksessa voidaan monin tavoin hyödyntää teorioita, joilla on professiososiologinen menneisyys. Professioteoreetikkojen ratkaisujen ja käsittevalintojen tutkiminen avaa mahdollisuuksia esimerkiksi perinteisesti vahvoiksi, tai miksei myös heikoiksi, katsottujen ammattien sekä näiden muutoksia ja vaihtelevuutta sisältävien toimintaympäristöjen tutkimiseen. Eliot Freidson (1923–2005) on klassikkoteoreetikko professiososiologian alalla. Häntä on pidetty sosiologina, joka vaikutti jo 1970-luvulla merkittävästi alan kehittämisessä uuteen teoreettiseen, ammattien valtaa kriittisesti tarkastelevaan suuntaan. Freidson jatkoi työskentelyään aina 2000-luvulle asti. Hänestä on

kirjoitettu useita artikkeleita, ja hänen kuolemansa jälkeen on koottu esimerkiksi yksi eri kirjoittajien tekstejä sisältävä kokonaisuus (Giannini & Gadea 2006).

Kansainvälisestä tunnustuksesta huolimatta ei suomenkielistä Freidsonin teoriaa analysoivaa uutta kirjallisuutta ole helppo löytää eikä hänen teoksiaan ole suomennettu¹. Samalla suomenkielisessä tutkimuksessa saatetaan jättää huomioimatta sellainen monipuolinen professioteoreettinen lähestymistapa, joka on yhtä aikaa sekä samaan teemaan kiinnittyvä että erilaisia suhteita tarkasteleva. Professiotutkimuksen sijaan on Suomessa ainakin 1990-luvulta alkaen käytetty myös muita termejä, kuten asiantuntijuuden tutkimus tai yleisesti ammattien tutkimus (esim. Pirttilä

2002; Henriksson & Wrede 2004). Sana professiotutkimus tuo kuitenkin erityisellä tavalla esiin tutkimusalan historian ja alkujuuret. Tästä syystä käytän tässä artikkelissa nimenomaan termejä professioteoriat ja professiotutkimus.

Professiotutkimuksella on pitkä perinne erityisesti angloamerikkalaisella kielialueella. Tutkimusalan kotimaana pidetään usein Yhdysvaltoja ja Iso-Britanniaa (esim. Konttinen 1989; 1991). Englannin kielessä termi professio on ollut olemassa pitkään: Alexander Morris Carr-Saunders ja Paul Alexander Wilson (1933a; 1933b) paikansivat varhaisimmat maininnat 1500-luvulle ja totesivat myöhemmin esimerkiksi Francis Baconin käyttäneen termiä. Varsinaisten sosiologisten teorioiden osalta jo Émile Durkheim käsitteli professioita yhteiskunnan koheesiota tuottavana voimana. Professiot olivat oleellisia valtion ja yksilöllisen tilan välisiä sekundaariryhmiä. (Konttinen 1989, 15; Durkheim 1933, 28.) Myös Talcott Parsonsille professiot (esim. 1951; 1939; 1954) olivat eräs teoreettinen tarkastelukohde. Varhaista professioteorioiden vaihetta onkin nimetty funktionalistiseksi vaiheeksi.

Professioiden tarkastelussa tapahtui käänne vähitellen 1960-luvulta alkaen ja 1970-luvulle siirryttäessä (esim. Helander 1993; Konttinen 1989). Paradigman muutosta on kutsuttu muun muassa uusweberiläiseksi käännteeksi (esim. Konttinen 1991; 1989; Macdonald 1995; Brante 2009) ja naivistisen näkökulman vaihtumiseksi kyyniseen (Brante 1988). Keith Macdonaldin (1995, 27) mukaan kriittisen näkemyksen taustalla oli Max Weberillä esiintynyt, markkinoihin liittyvä oletus yksilöistä muodostuvista kollektiivisista intressiryhmistä, joiden yksi piirre oli sosiaalisen sulkemisen, monopolin, strategia (ks. myös Weber 1978, 339–348). Käännteeseen vaikutti myös interaktionistisen Chicagon koulun ammatteja koskevan tutkimussuuntauksen kehittyminen (esim. Saks 2010). Professionien toimintaa alettiin käytännössä tarkastella aiempaa kriittisemmin huomioiden valtaan ja sosiaaliseen toimintaan liittyviä kysymyksiä ja kyseenalaistaen yksipuolinen näkemys professioiden altruismista ja yhteiskuntaa sekä sen koheesiota hyödyttävistä elementeistä.

Muitakin näkökulmia on. Professioteorioiden perinteeseen liittyvistä muista suuntauksista voidaan mainita vaikkapa osin professionaalisen nähtyjen ryhmien ja ammattialojen ”semiprofessiotarkastelut” (esim. Etzioni 1969; Toren 1972), manner-eurooppalaisen kontekstin tarkastelut ja historialliset näkökulmat (esim. Burrage & Torstendahl 1990; Konttinen 1991; Suomessa myös esim. Rinne & Jauhiainen 1988) ja sukupuolittuneeksi ja paternalistiseksi mainittujen piirreteorioiden kritiikki sekä feministinen professiotutkimus (esim. Witz 1992). Viimeaikaisissa professioteoriatarkasteluissa esimerkiksi Mike Saks (2010) erottaa oman uusweberiläisen näkökulmansa niin funktionalistisista ja taksonomisista (professionien piirteitä hahmottelevista) kuin symbolisen interaktionismin sekä marxilaisten ja foucaultlaisten tutkimussovellusten näkökulmista. Saks (2010) ehdottaa, että uusweberiläinen kanta tuo erityisesti esiin kysymyksen sosiaalisen sulkemisen strategiasta ja professionien tulevaisuudesta.

Edellinen lyhyt esitys professioteorioista ei ole kaikenkattava, mutta tämän artikkelin kannalta olennaista on 1960–1970-luvulla tapahtunut teoreettinen käänne. Freidson on aiemmin paikannettu tähän muutoksen varhaiseen vaiheeseen (esim. Konttinen 1989). Hänet on myös nähty jonkinlaisena professiokriittikkona. Freidsonin myöhemmässä tuotannossa on myös havaittu edellä kuvatusta paradigmanmuutoksesta erillinen, henkilökohtaisessa työssä tapahtunut käänne (esim. Brint 2006; Dingvall 2006). Esimerkiksi Steven Brint tulkitsee Freidsonin olleen ensin professiokriitikko, josta myöhemmässä tuotannossaan, erityisesti 2000-luvulla, tuli professionalismin puolustaja. Brint kuvaa käännettä jopa täyskäännökseenä, jossa Freidson jätti professionalismikriitikot liittyen professionalismin puolustajiin. (Brint 2006, 103.)

Tässä artikkelissa tutkin Freidsonin professioteoreettista lähestymistapaa eli profession ja professionalismin määrittelyjä, hänen metodologisia sitoumuksiaan ja yhtenäisiä teemoja hänen töissään. Lisäksi tarkastelen, tapahtuiko Freidsonin teosten näkökulmassa ja teoriassa edellä kuvatun kaltainen, totaaliseksi luokiteltava käänne. Pohdin myös, millaisiin

tutkimuksellisiin ammatteja ja professioita tarkasteleviin kysymyksiin löydettävissä oleva lähestymistapa ohjaa.

Analyysissäni olen hyödyntänyt kolmenlaisia tekstejä: Freidsonin omia tekstejä, Freidsonista ja hänen tutkimustyöstään kertovia tekstejä sekä muuta professioteorioihin liittyvää kirjallisuutta. Alkuperäislähteinä olen tutkinut kahdeksaa Freidsonin kirjaa, kahta hänen toimittamaansa teosta, viittä muuta hänen tekstiään ja lukuisia hänen töitään ja aiheitaan kommentoivia tekstejä. Artikkelissa viitataan näistä keskeisimpiin. Painopiste alkuperäislähteiden tutkimisessa on kuitenkin ollut neljässä kirjassa (Freidson 1970; 1986; 1994; 2001), joihin Brint (2006) on viitannut Freidsonin ajattelun muutosta ja institutionaalisen etiikan kysymystä käsittelevässä, tämän analyysin tekemiseen innostaneessa artikkelissaan *Saving the "Soul of Professionalism": Freidson's Institutional Ethics and the Defence of Professional Autonomy*. Analyysin joukkoon on lisäksi liitetty teos *The Profession of Medicine*, jota pidetään Freidsonin teoreettisessa tuotannossa yleisesti tärkeänä. Teos palkittiin jo vuonna 1972 amerikkalaisen sosiologiseuran Sorokin-palkinnolla (American Sociological Association 2005). Sitä voidaan pitää Freidsonin varhaisen tuotannon pääteoksena yhdessä samana vuonna ilmestyneen *Professional Dominance* -teoksen kanssa. Koska Freidson on teoreetikkona kansainvälisestä klassikko-asemastaan huolimatta Suomessa vähemmän tunnettu, on syytä esitellä myös lyhyesti hänen uraansa ja sijoittumistaan tutkimusalalle.

FREIDSONIN SIOITTUMINEN

PROFESSIOTEORIOIDEN KENTÄLLE JA HÄNEN AKATEEMINEN URANSA

Amerikkalainen Eliot Freidson paikantuu professioteoreetikkona 1960-luvulta alkaen 2000-luvun alkuun. Hän otti ensimmäisten joukossa esiin professioiden vahvaan asemaan liittyviä kriittisiä näkökulmia käsitellen laajimmin lääkäriammattikuntaa ja terveydenhuolto-organisaatioita. Hän katsoi itse vuonna 1970 tutkivansa ensisijaisesti ammatteja ja professioita ja vasta toissijaisesti lääkäriprofessiota, jonka tarkastelusta hän kuitenkin tuli

kuuluisaksi. (Freidson 1970.) Freidsonin työn, ainakin varhaisen työn, voidaan katsoa sijoituvan anglo-amerikkalaiseen perinteeseen ja toisaalta professioteorioiden 1960–1970-lukujen käänteeseen. Kokonaisnäkökulmaa hahmoteltaessa myös viimeiset 2000-luvun kirjoitukset ovat merkittäviä.

Freidsonin akateeminen ura sai alkunsa Chicagon yliopistossa, jonne hän laati maisterintutkielmansa ja väitöskirjansa. Hänen opettajanaan mainitaan usein Everett C. Hughes, joka oli Chicagon sosiologien toisen vaiheen edustaja ja tutkinut vähemmän arvostettuja ammatteja ja ammattilaisia (esim. Pereira Neto 2009; Wrede 2010; Halpern & Anspach 1993). Hughes oli tunnettu symbolisen interaktionismin ja mikrososiologian edustajana (esim. Wrede 2010). Freidson (1978, 117) itse nimeää varhaisiksi vaikuttajikseen myös antropologit Robert Redfieldin sekä W. Lloyd Warnerin.

Chicagon oppivuosien jälkeen Freidson teki akateemisen elämäntyönsä pääasiassa New York Universityssä sekä emerituksena University of Californiassa. Alku oli kuitenkin hankala, eikä hän useaan vuoteen suuntautunut selkeästi tietylle tutkimusalalle tai tietyn tutkimusintressin pariin. Charles Boskin mukaan (2006) Freidsonin varhaisimmat työt joukkotiedotusvälineiden vaikutuksista eivät tuohon aikaan olleet suosittuja eikä niille löytynyt rahoitusta. Käänteentekevää oli, kun Freidson pääsi 1950-luvulla Russel Sage Foundationin monitieteisen tutkimusprojektin kautta tutkijaksi Montefioren sairaalaan New Yorkissa (Pereira Neto 2009; Freidson 1978). Vaikka Freidson (1978) itse kuvaa 1970-luvun lopun omaelämäkerrallisessa kirjoituksessaan tutkimusalalle päätymistään josain määrin sattumukseksi, hän keskittyi sairaalassa tehdyn kenttätyöjakson jälkeen koko loppuelämänsä ajan osin lääketiedeprofession tutkimiseen ja laajemmin professioita ja ammatteja tarkastelevan sosiologian kehittelyyn.

Montefioren sairaalassa tehtyä kenttätyötä (1955–1956) voidaan siis pitää alkusysäyksenä Freidsonin professiotutkimuksille. Professioita ja ammatteja koskeva ensimmäinen empiirinen tutkimustyö syntyi edellisen

kenttätöjakkon aikana ja jälkeen. Freidsonin *Patients' views of medical practice* -teos käsitteli vertailevasti kolmea lääkäripalvelujen tarjoamisen tapaa, erityisesti potilasnäkökulmasta tarkasteltuna. Tutkimuksessa verrattiin myös ammattiryhmiä eli lääkäreitä, sosiaalityöntekijöitä ja sairaanhoitajia potilasnäkökulmien muodostumisen suhteen. (Freidson 1961.) Hiukan myöhemmin Freidson tarkasteli toisessa tutkimuksessaan kollegansa, Buford Rhean, kanssa suuren lääkäriyhmän toimintaa. Kenttätutkimuksen jälkeen toteutettiin myös survey-kysely ja analyysi. (Freidson 1978, 122.) Analyysin kohteena olivat esimerkiksi lääketieteen erityisalojen edustajien kollegiaaliset arviot suhteessa toisiinsa (Freidson & Rhean 1965). Freidson julkaisi myöhemmin vielä aiempien aineistojen pohjalta oman teoksen *Doctoring together* (Freidson 1975). Teoksessa tutkittiin lääkäriyhmän toimintaa sosiaalisen kontrollin, myös kollegiaalisen kontrollin, näkökulmasta.

Empiiristen tutkimusten lisäksi Freidson kirjoitti teoreettispainotteisia tarkasteluja. Hän tuli laajasti tunnetuksi jo 1970-luvulla kirjastaan *Profession of Medicine. A Study of the Sociology of Applied Knowledge*. Samana vuonna ilmestyi myös toinen teos, *Professional Dominance*. Vuonna 1986 ilmestyi professioita ja tiedon instituutioita erityisesti Yhdysvalloissa käsittelevä kokonaisuus. Freidsonin esseistä koottiin kirjoja 1980–1990 -lukujen vaihteessa (Freidson 1989; 1990). Viimeinen teoreettinen monografia oli vuonna 2001 julkaistu *Professionalism. The Third Logic*.

Freidsonin lähestymistavasta kiinnostuneen olisi hyvä perehtyä vähintäänkin hänen 1970-luvun kuuluisimpiin teoksiinsa, mutta myös viimeiseen, vuoden 2001 teokseen. *Professionalism. The Third Logic* ei käsitellyt enää pelkästään amerikkalaista lääketiedettä, lääketieteellistä hoitoa tai teoreettista aihetta erityisen empiirisen esimerkin yhteydessä. Teoksen tavoitteena oli yleisen professionalismin ideaalityypin ja vertailevan teoreettisen sekä käsitteellisen kokonaisuuden kuvaaminen ja rakentaminen (Freidson 2003, 168). Freidson vertasi teoksessaan työn järjestystä ja työnjakoa kuvaavaa uutta professionalismin ideaalityyppeä Max Weberin byrokratian ide-

aalityyppeihin ja Adam Smithin vapaan kaupan tai markkinoiden malliin. Kirjassa esitettiin lisäksi yleistä muutos- ja yhteiskunta-analyysiä, joka liittyi professionalismin kohtaamaan konsumeristiseen ja manageristiseen vastaargumentointiin.

Freidsonin lähestymistapa sijoittuu teoreettisesti eri lähtökohtien välimaastoon. Uusweberiläisyyteen yhdistetty sosiaalisen sulkemisen strategia, monopoli, ei kuvaa lähestymistapaa täysin, mutta ei karkean funktionalistienkaan näkemys. Symboliseen interaktio-nismiinkin Freidson piti pientä välimatkaa, vaikka analysoi myös suhteita.

PROFESSIO JA PROFESSIONALISMI FREIDSONIN TEOKSISSA

Varhaisissa professiotarkasteluissa pyrittiin määrittelemään professio erillisenä ammattiryhmänä erityisten piirteiden avulla (esim. Flexner 1915). Yksiselitteisen profession määritelmän tai piirreluettelon rakentaminen ei kuitenkaan ollut Freidsonille keskeistä. Professio määrittyi hänen teoksissaan laajemmin suhteessa toisiin käsitteisiin tai ilmiöihin, erityisesti sellaisiin kuin ammattiryhmän tai profession autonomia sekä työn ja tehtävän kontrolli.

Esimerkiksi 1970-luvun *Professional Dominance* -teoksessa ei tarjottu selkeää profession määritelmää. Professio oli olemassa suhteessa kontrolliin ja sosiaaliseen kontrolliin (Freidson 1970, 103 ja 81–103, myös esim. 378). *Profession of Medicine* -teoksessa professio paikantui tarkemmin ammattiryhmäksi, joka toimii työssä, ei niinkään vapaa-ajalla ja on ammatti (*vocation*) (Freidson 1970/1988, 71–72). Freidson katsoi professiolla olevan muihin ammatteihin verrattuna laajemmin yleisesti hyväksyttyä, organisoitua autonomiaa, joka mahdollisti kontrollin, määrittely- sekä päätösvallan suhteessa työhön sekä siihen, kuka voi työtä tehdä. Freidson kirjoitti, että kaikilla ammattiryhmillä on pyrkimyksiä kontrolloida omaa työtään, vahvana ammatina professio pystyi yleisen luottamuksen avulla tehokkaasti välttämään ammattiryhmänsä ulkopuolisen, työtään koskevan arvioinnin. (Freidson 1970/1988.) Lääkäreiden

ammattikunta edusti Freidsonin 1970-luvun teoksissa perusesimerkkiä, jonka avulla hän katsoi voivansa käsitellä laajemmin professio-kysymyksiä.

Myöhemmin Freidson (1986, 35–36) esitti professio-termin olevan historiallisesti ja kansallisesti erityinen, ei tieteellisesti yleistettävissä erilaisiin ympäristöihin. Näin ollen tutkimusta ei siis tullut suunnata siihen, mitä professio absoluuttisesti on, vaan kuinka professio määrittyy yhteiskunnassa, miten professio eri yhteyksissä muodostuu ja muodostetaan ja mitä tästä seuraa. Viimeisessä monografiassaan Freidson mainitsi korvaavansa sanan professio sanalla ammatti (*occupation*) aina kun mahdollista (Freidson 2001, 13).

Katson, että Freidson ei teostensa kokonaisuudessa ja 2000-luvulle tultaessakaan muodostanut sellaista normatiivista professioteoriaa, jossa eritellään professiopiirteitä ja erotetaan professioammatit tiukasti muun tyyppisistä ammateista. Freidson kuitenkin käytti professio-termiä tiettyjen empiiristen tarkastelukohteiden (erityisesti lääkärit ja Yhdysvallat) yhteydessä. Esimerkkien avulla hän kuvasi ammatin toimintaa, autonomiaa ja kontrollia.

Myöhemmässä tuotannossaan Freidson siirtyi tarkastelemaan professionalismia teoreettisena ilmiönä. Hän oli jo 1970-luvulla erottanut professionalismin käsitteen professio-sanasta. Tässä vaiheessa lähestymistapa oli kuitenkin keskeneräinen ja maininnan kaltainen. Professionalismi viittasi tällöin yksilöllisiin ominaisuuksiin, joiden nähtiin olevan tyyppillisiä professioiden edustajille ja jotka liittyivät ammatinharjoittajan arvoihin ja asenteisiin. Freidsonin mukaan näin ymmärretty professionalismismi ei kuitenkaan ollut ominaista ainoastaan professio-statuksen omaaville ammattiryhmille vaan yhteistä useille ammateille. (Freidson 1970/1988, 70.) Freidsonin myöhemmin kehittelemä ideaalityyppi oli varhaiseen mainintaan verrattuna systemaattisempi eikä sijoittunut yksilötasolle.

Freidsonin analyysi muotoutui 2000-luvulla toisentyypillisesti kuin aikaisemmin. Se erosi aiemmasta induktiivisesta tarkastelusta, jossa yksittäisistä havainnoista ja havaintojen ryhmittä ryhmittä muodostamaan teoreettinen

yleistys. Nyt 2000-luvulla Freidson muodosti ensin puhtaan teoreettisen professionalismin ideaalityypin. Freidson kirjoitti, että tällainen ideaalityyppi ei ole sellaisenaan löydettävissä todellisuudesta, mutta se voi toimia heuristisena apuvälineenä tutkimuksessa tai antaa todellisuudelle ja empiiriselle vaihtelulle jonkinlaisen kiinteän verrokin (Freidson 2001, 4–5).

Freidson siis käytti Weberin menetelmää muodostaessaan ideaalityypin. Frank Parkinin (1982, 29–30) mukaan Weberin ideaalityypit olivat ikään kuin moraalisesti latautuneita konstruktioita ja mittapuita suhteessa empiiriseen tarkasteluun.

Kuvatessaan työn järjestämisen tapaa ja logiikkaa, joissa ammattiryhmillä on olennainen asema, Freidson vertasi ideaalityyppeään Smithin vapaan kaupan tai markkinoiden sekä Weberin byrokratian ideaalityyppeihin. Freidson ei kuitenkaan käsitellyt Weberiä tai Smithiä kovin tarkkaan vaan keskittyi teoksessaan uuteen ideaalityyppiin.

Freidsonin professionalismin ideaalityyppi muodostui suhteessa tiedon ja taidon kokonaisuuksiin sekä työnjaon, työmarkkinoiden, työurien, koulutuksen ja ideologian ominaisuuksiin. Freidson (2001, 180) tiivisti ideaalityypin seuraavasti (ks. myös Rostila ym. 2011):

- erikoistunut työ ja tehtävä alalla, jolla on uskottu olevan teoreettinen pohja, harkinnanvaraista tietotaitoa ja jolle on asianmukaisesti annettu työvoiman sisällä erityisstatus
- ammatillisen neuvottelun kautta luotu ja kontrolloitu eksklusiivinen harkintavalta tietyn työnjaon sisällä
- ammatin luomiin pätevyyden kriteereihin perustuva suojattu asema sekä ulkoisilla että sisäisillä työmarkkinoilla
- formaali koulutusohjelma, joka sijoittuu työmarkkinoiden ulkopuolelle ja joka tuottaa ammatin kontrolloimaa ja korkeakoulutukseen yhdistettyä pätevoitymistä
- ideologia, joka sitouttaa vahvemmin hyvän työn tekemiseen kuin taloudellisen varallisuuden keräämiseen sekä laadukkaaseen työhön kuin kustannustehokkaaseen työhön.

Freidsonin muodostama ideaalityyppi oli teoreettinen kokonaisuus, jossa työn järjestämisen tapa oli ammatillisesti painottunut. Ideaalityyppeä ei tulisi käsitykseni mukaan kuitenkaan sekoittaa profession määritelmään, sillä tarkoituksena ei ollut ilmoittaa mitä professio on eli erottaa professio muista ammateista. Ideaalityypissä ammattiryhmällä oli kuitenkin teoreettisesti erityinen tehtävä, harkintavaltaa, suojattua pätevyyttä ja kouluttautumista sekä oma ideologia. Freidson itsekin korosti teoksessaan ideaalityypin teoreettista luonnetta.

FREIDSONIN METODOLOGINEN SITOUTUMATTOMUUS

Macdonaldin (1995, 4–8, 28) mukaan Freidsonin juuret olivat Chicagon koulun sosiologiassa, jossa interaktionistinen suuntaus kehittyi (myös Wrede 2010). Vaikkei Freidson laajan tieteellisen tuotantonsa perusteella paikantunut tarkasti mihinkään erityiseen metodologiseen koulukuntaan, hän kuitenkin käsitteli vuonna 1997 symbolista interaktionismia tarkentaen suhdettaan siihen. Freidson (1997/2006a, 58) näki, että sosiaalista maailmaa koskevat teoriat olivat aina jollain tavalla vaillinaisia. Minkä tahansa metodisuuntauksen muuntuminen hegemoniseksi ja toiset suuntaukset syrjäyttäväksi voi olla haitallista kompleksisen sosiaalisen maailman tutkimisessa. Freidsonin mukaan symbolinen interaktionismikin pyrki oikeuttamaan metodien ja käsitteidensä ontologiaa, jonka oletettiin edustavan oikeaa lähestymistapaa sosiaalisen maailman tutkimiseen. Freidson korosti, että teorian ja metodien ei saisi antaa muotoutua dogmeiksi; oleellista on se mitä halutaan ymmärtää. Tutkimuksen toteuttamisen tärkein kysymys on siis se, mitä osaa todellisuudesta halutaan tutkia ja mistä näkökulmasta. (Freidson 1997/2006a, 59–60.)

Freidsonin (1997/2006a, 61) mukaan symbolisen interaktionismin vahvuus oli sosiaalista toimintaa koskeva suoran havainnoinnin metodi. Samanaikaisesti hän piti tärkeänä kuitenkin myös makrososiologista teoreettista analyysiä. Tästä syystä Freidson identifioi tuikin joskus symboliseksi interaktionistiksi ja toisinaan kuitenkin weberiläiseksi, mar-

xistiksi, funktionalistiksi tai kertojaksi (*narrateur*). Tämä näkökulma soveltuu osin hänen chicagolaiseen taustaansa. Myös Freidsonin opettajana toiminutta Hughesia on pidetty tieteilijänä, joka työssään hyödynsi teoriaa ja jonka työssä teoria ja empiria integroituiivat (Helmes-Hayes 1998, 629–630). Tällaisina voidaan pitää myös Freidsonin töitä. Freidsonin tieteellisessä työssä, esimerkiksi professioiden reaalisessa tarkastelussa, teoria ja empiria lopulta yhdistyvät, mutta kumpikin sellaisenaan näyttäytyy vaillinaisena.

Lisäksi Freidsonin sosiologisesta lähestymistavasta on hyvä huomioida, että 1970-luvun teoksissa muodostui erityinen tutkimusnäkökulma lääketiedeprofession tutkimiseen (Conrad 2007). Vuonna 1970 ilmestyneissä kirjoissaan Freidson (1970; 1970/1988) näki aiemman tutkimuksen jakaantuneen kahteen erilaiseen tutkimussuuntaukseen: lääketieteen piirissä harjoitettavaan sosiologiaan (*sociology in medicine*) ja lääketiedettä tarkastelemaan sosiologiaan (*sociology of medicine*). Freidsonin tutkimukset kiinnittyivät jälkimmäiseen suuntaukseen. Professiotutkimusta tuli tämän lähestymistavan mukaan tehdä irrallaan seläisistä sitoumuksista, jotka sitouttavat myös tutkijaa tutkittavien professioiden tehtäviin. Tässä suuntauksessa tavoiteltiin ulkopuolisen tarkkailijan asemaa, jonka kautta pyrittiin saavuttamaan tietoa, joka ei profession kanssa yhteisin tutkimusintressein ollut saavutettavissa. Kriittinen ulkopuolisen tarkkailijan näkökulma oli siis ammattiryhmää tutkittaessa oleellinen.

Toinen keskeinen tutkimuksen toteutuksen lähtökohta Freidsonin varhaisessa lähestymistavassa oli sosiaalisten rakenteiden näkökulma, tarkemmin medikaalisten instituutioiden sosiaalinen rakenne, *social structure* (esim. Freidson 1970, 59–77; Brint 2006; ks. myös Conrad 2007). Freidson (1970, 77) katsoi, ettei hän tutkinut professiota ryhmänä yksilöitä, joilla on omat eettiset lähestymistapansa ja tietopohjansa. Sen sijaan tutkimuskohteena oli professio ja ammattiryhmä, joka oli sinänsä sosiaalinen rakenne. Sosiaalinen rakenne siis ylitti yksilöllisen tai yksilökohtaisen tarkastelun, ja sosiaalisella rakenteella oli merkitystä sosiaalisen käyttäytymisen kannalta. Yksilölli-

set sitoumukset tai hyvinä pidetyt arvot eivät siis Freidsonin mukaan välttämättä ohjanneet yksilön toimintaa ellei ympäristö vahvistanut niiden mukaista käyttäytymistä. Tämän näkemyksen mukaan käyttäytymistä voi ennustaa paremmin tarkastelemalla sosiaalista struktuuria, eli esimerkiksi sosiaalisen ympäristön paineita, kuin niitä yksilöllisiä arvostuksia, joita yksilöillä oli ennen tähän ympäristöön saapumistaan. Freidson vertasi lähestymistapaa jopa evoluutioteoriaan, jossa ympäristöllä ja siihen sopeutumisella oli oleellinen merkitys lajin kehittymiseen. (Freidson 1970, 64–66.) Kuten Robert Dingvall (2006, 83) on todennut, Freidson piti tällöin professiota riippuvana, ei riippumattomana, muuttujana.

Katson, että Freidson oli yleisistä tutkimuslähtökohdistaan huolimatta skeptinen yksipuolisia metodologisia vaihtoehtoja kohtaan (ks. myös Freidson 1997/2006a). Yksittäistä metodologista sitoumusta on vaikea osoittaa hänen tuotannostaan. Tutkimuksen päätelynkin osalta menetelmä vaihteli. Varhainen teoreettinen lähestymistapa painottui ajallisiin ja paikallisiin kuvauksiin ja tällaisten tapaus-tyyppisten kuvausten ja havainnoinnin avulla muodostui yleisempi professioteoreettinen analyysi. Myöhemmin, Freidsonin 2000-luvun teoriassa muodostettiin ensin ideaalityyppi. Järjestys oli siis toisenlainen kuin aiemmin. Kummassakin tarkastelutavassa oli kuitenkin yhtäaikaaisesti sija uusille teoreettisille johtopäätöksille ja tarkasteltaville teoreettisille käsitteille, kuten esimerkiksi professionaalinen dominanssi ja professionalismi. Näyttäisi siltä, että tietty metodinen lähestymistapa ei sitonut Freidsonia, vaan oleellista oli hänen tutkimansa aihe ja teema sekä teorian ja empirian vuorottelu. Osa lähestymistavoista muistuttaa interaktionistisia suuntauksia, mutta Freidson kutsui itse näkemyksiään pragmaattisiksi ja skeptisiksi (Freidson 1997/2006a).

PROFESSIOIDEN AUTONOMIA JA KONTROLLI – FREIDSONIN TEOSTEN JATKUVA TEEMA

Freidsonin teoksissa esiintyy ainakin yksi aihe ja teema, jota käsitellään kaikissa tarkastelluissa teoksissa. Kyseinen teema liittyy professioiden autonomiaan ja työn kontrolliin. Tämä

oli havaittavissa sekä Freidsonin 1970-luvun pohdinnoissa että 2000-luvulla.

Freidsonin (1970; 1970/1988) 1970-luvun tutkimukset perustuivat lääkäriammattikunnan analyysiin. Hän käsiteli sekä lääkärin työtä, potilassuhdetta että kokonaisvaltaista terveydenhuollon rakentumista. Tässä vaiheessa hän (esim. 1970, 209–237) päätyi jopa argumentoimaan varallisuudesta riippumattomien palvelujen saatavuuden, joustavan järjestelmän sekä terveydenhuollon arvioinnin monipuolisuuden puolesta. Oleellista terveydenhuollon uudelleenorganisoinnissa oli hänen mukaansa sellainen hallinto, joka säilyttäisi profession edustajan tehtävät ja velvollisuudet yleisen hyvän tavoittelussa ja työn määrittelyssä sekä toisaalta antaisi tilaa potilaan näkökulmalle ja osallistumiselle.

Kuitenkin *Profession of Medicine* -teoksen uusintapainoksen jälkisanoissa vuonna 1988 Freidson (1970/1988, 383–392) näki terveydenhuollossa tapahtuneen 18 vuoden aikana paljon. Hän oli aiemmin kuvannut amerikkalaisen lääkäriammatin kulta-aikaa 1900-luvun alkupuolella, jolloin amerikkalaislääkärillä oli vahva asema. Sekä vanhusten että köyhien terveydenhuollon tultua Yhdysvalloissa valtion kustannettavaksi (Medicare & Medicaid -lainsäädännöt) terveydenhuoltomenot olivat kasvaneet ja kustannustehokkuusvaatimuksia esitettiin myös lääkäriprofessionille. Tässä vaiheessa Freidson (1970/1988, 391) totesi kustannustehokkuuskeskustelun ilmentävän kuitenkin vain yhtä autonomia-kysymyksen osa-aluetta. Samassa yhteydessä hän totesi:

Tarjotakseen palveluja yhteiskunnassa, aidosti ihmisten välisiä inhimillisiä palveluksia² (a truly human service), professioiden edustajilla tulee olla merkittävästi autonomiaa potilaiden oikeuksien, virallisten standardien ja tilivelvollisuuden määrittelemissä järkevissä rajoissa. (Freidson 1970/1988, 391.)

Freidson osallistui 1980-luvulla myös teoreettiseen keskusteluun professioiden mahdollisesta proletarisatiosta ja deprofessionalisoitumisesta, joissa kummassakin esitettiin eri tavoin professioiden vallan tai autonomian yleisesti vähentyvän tai vähentyneen. Tässä vaiheessa Freidson näki, että proletarisatio ja deprofessionalisoituminen eivät käsitteinä

kyenneet selittämään kehityskulkuja täysin oikealla tavalla (esim. Freidson 1983, Freidson 1984; myös Wolinsky 1988). Freidson katsoi, että muutoksista huolimatta vahvoilla profesioilla tulisi säilymään esimerkiksi oma identiteetti ja harkintavaltaa sekä mahdollisuus osallistua työn standardien muodostamiseen (Freidson 1984, 18). Freidson ennakoiki kuitenkin, että professiot olisivat jakaantumassa sisäisesti, esimerkiksi erityisryhmiiksi, ammatinharjoittajiksi ja eliiteiksi, joiden välille kehittyisi erityislaatuisia suhteita (Freidson 1983).

Freidson käsitteli 2000-luvullakin tapahtuneita kehityskulkuja ja autonomian teemaa. Tällöin autonomiakysymys liittyi professionalismin kohtaamaan Smithin vapaan kaupan tai markkinoiden ideaa edustavaan konsumeristiseen ja Weberin byrokraatiaa edustavaan manageristiseen vasta-argumentointiin. Analyysin yhteydessä Freidson esitti profesioille yhden autonomisesti koskemattoman mutta samalla velvoittavan tehtäväalueen. Se oli professioiden rooli oppialojensa ja teknikoidensa, eli ammatillisten käytäntöjen, moraalinvartijana. (Freidson 2001.)

Freidsonin (2001, 221) mukaan professionalismin vastaideologiat eli managerismi ja konsumerismi sekä vasta-argumentit eli monopoli, sosiaalinen sulkeminen, kredentialismi ja elitismi olivat murtaneet yleistä luottamusta professionalismiin ja tehneet siitä haavoittuvaisen. Freidson kuitenkin katsoi, että professiot ja professionaaliset instituutiot voisivat tästä huolimatta säilyttää asemaansa uudelleen muokkautuneina. Keskeinen kysymys ei siis ollut profesioihin liittyvän monopolin, sulkemisen, kredentialismin tai elitismin negatiivisuus sinänsä vaan se, miten nämä ilmiöt käytännössä toteutuivat.

Freidson (2001, 216–222) esitti, että profesioilla tulisi olla etiikkaan liittyvää autonomiaa ja moraalinvartijan rooli ammatillisissa käytännöissään. Freidson kritisoi sitä, että professioiden edustajien oikeutta ja toisaalta velvoitetta autonomiaan suhteessa heidän toimintansa laillisesti mahdollistaviin ja heille elannon tuoviin tahoihin oli heikennetty. Freidson vertasi tilannetta kärjistäen natsi-

Saksassa ja Neuvostoliitossa tapahtuneeseen ammattilaisten eettisesti arveluttavaan toimintaan. Vertauksen avulla hän perusteli ammattiryhmän institutionaalisen etiikan pitämistä erillään niin valtiosta, pääomasta, yrityksistä kuin asiakkaistakin (Freidson 2001, 217). Professionalismi suorastaan velvoitti ammattiryhmää työnsä itsenäiseen moraalinvartijan rooliin.

Tarkasteltaessa sekä Freidsonin 1970-luvun että myöhempiä 2000-luvun johtopäätöksiä voidaan teosten nähdä käsittelevän professioiden autonomian ja kontrollin erilaisia ilmentymiä, osa-alueita ja tasoja. Freidson ottaa kantaa kysymyksiin professioiden autonomian rajoittamisesta tai rajoittamattomuudesta, mutta tietyissä määritellyissä suhteissa. 1970-luvulla hän puolusti esimerkiksi potilaan tai maallikon oikeuksia ja näkökulmaa suhteessa lääkäriprofession dominanssiin, yleisesti hyväksytyyn ja voimakkaaseen kontrolliasemaan ja sairauden määrittelyvaltaan. Hahmoteltuaan professionalismin ideaalityypin Freidson käsitteli autonomian ja kontrollin suhdetta toisella tavalla, painottaen professioiden edustajien suhdetta toiminnan mahdollistaviin tahoihin, kuten valtioon ja yrityksiin. Esimerkiksi Dingvall (2006) korostaa tätä profession ja valtion suhteen pohdintaa tärkeänä Freidsonin viimeisen teoksen antina.

Edellä esitellyn perusteella väitän, että Freidsonin teoreettinen teema ei hänen tuotannossaan muuttunut totaalisesti, kuten Brintin (2006, 103) maininta ”professiokritiikosta professionalismin puolustajaksi” kevyesti tarkasteltuna antaisi ymmärtää. Totaalisen muutoksen sijaan Freidson ennemminkin kehitti tuotannossaan uusia näkökulmia toistuvaan teemaan. Hän esitti analyyseissään laajasti professioiden toimintaan sekä autonomian ja kontrollin teemaan liittyviä empiriisiä ja teoreettisia suhteita. Freidson tarkasteli suhteita seuraavien toimijoiden ja ilmiöiden välillä:

- profession ja potilaiden (esim. Freidson 1961; 1970)
- profession, potilaiden/maallikoiden ja hallinnon (esim. Freidson 1970; 1970/1988)
- profession ja terveydenhuollon uu-

delleenorganisoinnin (esim. Freidson 1970/1988; 1970; 1986; 1989)

- profession sisäisen kollegiaalisen verkoston ja kollegiaalisen valvonnan (esim. Freidson 1975)
- profession ja työn ohjeistusten, deprofessionalisaation ja proletarisaaion (esim. Freidson 1983; 1984)
- profession sekä tiedon ja tiedon institutionaalisen muotoutumisen (Freidson 1986)
- professionalismien ideaalittyyppin ja professionalismille syntyneen vasta-argumentoinnin (konsumerismi ja managerismi) (Freidson 2001)
- profession sekä professionaalisen työn muodollisesti mahdollistavien tahojen kuten valtion (Freidson 2001).

Freidsonin teoreettinen lähestymistapa sisältää siis erityisesti analyysiä, jossa tarkennetaan ja lopulta nimetään useita suhteita ja tasoja. Näillä tasoilla voidaan nähdä lukuisia ammattiryhmän sekä ammatillisen työn, tehtäväalueen kontrollin ja autonomian kysymyksiä. Koska Freidson käsittelee tutkimuksissaan samaa teemaa erityyppisten suhteiden avulla, voi sama ammattiryhmä näyttäytyä eri yhteyksissä voimakkaana tai heikkona tai sillä voi olla tiettytyyppisessä suhteessa autonomiaa enemmän ja toisentyyppisessä vähemmän. Brintkin (1993, 269) viittasi tällaiseen näkemykseen Freidsonin lähestymistavassa jo vuonna 1993.

Freidsonin tutkimuksissa käsitellään toistuvasti professioiden autonomian ja kontrollin kysymystä ja haastetta siitä, miten, millä alueilla ja missä suhteissa professiot voivat kontrolloida työtään. Kyse on siis ammattiryhmien tarkasti määriteltävistä suhteista (vrt. myös edellä esitetty *social structure*), joita on tutkimuksessa mahdollista paikantaa ja analysoida paikallisesti, empiirisesti ja teoreettisesti. Tällainen näkemys haastaa lopulta myös pohdintaan ammattien tehtävästä ja ammattien toimintatavoista sekä tulevaisuudesta.

POHDINTA

Näen, että Freidsonin teoreettista työtä voidaan hyödyntää monin tavoin (ks. esim. Ros-tila ym. 2011; Tousijn & Vicarelli 2006; Tousijn 2002). Silti tietyt Freidsonin esittämät näkökulmat tai teokset ovat kohdanneet myös kriittikö. Esimerkiksi Esa Konttinen (1989, 95) on aikanaan todennut varhaisemmista teoria-näkökulmista, että ne relativioivat profession ympäristöönsä ja yhteiskuntaan ja silloiseen nykyhetken historiattomasti. Toisaalta muualta tulleiden teorioiden hyödyntämisessä empiirisessä ja paikallisessa tutkimuksessa on aina kyse suhteuttamisesta (esim. Konttinen 1994, 198). Myöhemmin esimerkiksi David Coburn (2006) on ehdottanut, ettei Freidsonin varhainen professionaalisen dominanssin käsite tarjoa enää nykymaailmaan soveltuvia makroteoreettisia ja globaaleja selitysmalleja. Myös esimerkiksi Freidsonista kirjoittava Dingvall (2006) totesi kohdanneensa Freidsonin professionaalisen dominanssin käsitteeseen kohdistuvaa kyseenalaistusta.

Yksittäisten Freidsonin käsitteiden käyttö ja hänen 1970-luvun tuotantonsa paikantuva kriittinen analyysi ei kuitenkaan tarjoa kokonaisnäkökulmaa teoreetikon työstä. Freidson ei itse nähnyt itseään esimerkiksi yksipuolisesti professionaalisen dominanssin teoreetikkona. Hän teki tähän selvän eron mainitessaan 1990-luvulla, että hänen 1970-luvun *Professional Dominance* -teos oli aiemmin yhdistetty perusteettomasti sellaiseen professionaalisen dominanssin teoriaan, jollaista hänen ei koskaan omien sanojensa mukaan ollut tarkoitus edistää. Freidson kirjoittikin tulevan työnsä (hän viittaa ilmeisesti 2001-vuoden teokseen) eräänä kimmokkeena olevan halu selvittää ja tarkentaa tapaansa ajatella. (Freidson 1997/2006b, 49.)

Puhuttaessa Freidsonin teoreettisesta lähestymistavasta olisi hyvä tarkastella hänen töitään monipuolisesti. Erillisistä töistä muodostuu temaattinen kokonaisuus. Erityisesti viimeistä teosta ei tarvitse nähdä varsinaisesti amerikkalaisena teoksena ja teoriana, vaan siinä esiintyviä näkökulmia voisi koetella ainakin länsimaissa ammatteja ja niiden ympäristöjä tutkittaessa.

Freidsonin teoksissa toistuu eri ympäristöissä sovellettava teema, jossa käsitellään professioiden autonomian ja työn kontrollin kysymystä eri suhteissa. Suhde voi tarkoittaa profession suhdetta ihmistyössä kohteeseensa, vaikkapa potilaaseen, mutta myös profession suhdetta esimerkiksi tahoon, joka mahdollistaa työn – valtion tai markkinoilla toimiviin yrityksiin. Suhteet voivat olla, kuten sanottu, myös teoreettisia. Erilaisten suhteiden tutkiminen autonomian näkökulmasta on mahdollista laajasti kaikenlaisissa ympäristöissä, ei pelkästään angloamerikkalaisella kielialueella. Freidsonilla on epäilemättä annettavaa mikro- ja mesotasoihin vertailuihin. Toisaalta professionalismin ideaalityyppi tarjoaa myös aineksia makrotasoiselle tutkimukselle.

Freidsonin työ on aiemmin paikannettu myös 1960–1970-luvuilta alkaneeseen paradigmanmuutokseen, jossa professio alettiin nähdä muun muassa markkina-asemaansa varjolevana ammattiryhmänä (ks. esim. Macdonald 1995). Freidsonin lähestymistapa ei näkemykseni mukaan sijoitu kuitenkaan näkökulmaan, jossa professiot nähdään yksipuolisesti markkinamonopolisteina ja itseintressejään ajavina ryhmittyminä. Ammattiryhmiä ja professioita voidaan tarkastella sellaisesta näkökulmasta, jossa painoarvo on itseintressisen monopoliaseman tai markkina-asemoitumisen sijaan ammattien arvopäämäärissä (esim. Airaksinen 1991, 27). Freidsonin teoreettisessa lähestymistavassa yhdyttiin viime kädessä ainakin 2000-luvulla tällaiseen painotukseen. Tässä tapauksessa ammattiryhmien on kuitenkin huolehdittava myös käytäntöjen yhteensopivuudesta ja ristiriidattomuudesta lausumiensa arvojen kanssa. (Freidson 2001.)

Freidson painotti lisäksi professioiden inhimillistä, humaania näkökulmaa. Tämä näkyy siinä, miten hän käsitteli esimerkiksi viimeisen kirjansa kommentointeja ja kysymystä professionalismin hengestä, elävästä olemuksesta (*the soul of professionalism*) (Freidson 2003; Hafferty 2003; Havighurst 2003; Relman 2003). Freidson puolusti mahdollisesti liian ”dramaattisesti” nimeämäänsä ilmiötä, joka kuvasi ammattiryhmien inhimillistä lähestymistapaa tehtävänsä. Freidsonin mukaan professionalismin henki tai elävä olemus

(*soul*) puuttuu esimerkiksi silloin, jos ammattitaitoa käytetään vain teknisesti ja joidenkin perinteisten ammatillisten periaatteiden vastaisesti, esimerkiksi jos terveyden ja elämän arvoon liitetty ammatti osallistuu elämän tuhoamiseen tai sen käyttämät menetelmät aiheuttaisivat kärsimystä. (Freidson 2001, 172.) Freidsonin näkemyksen mukaan inhimillisesti latautunut professionalismi siis edellyttää harkintakykyä.

Jos edellä esitettyä näkemystä sovelletaan nykytutkimukseen, voidaan kysyä, onko ammatillisilla ja eri ammattiryhmillä tietyissä määritellyissä ympäristöissä mahdollisuuksia, vastuuta tai toisaalta organisaatioita ja keinoja toimintansa moraaliseen arviointiin. Kysymystä voisi tutkia filosofian alalla, mutta lisäksi voitaisiin tehdä empiiristä professioiden ja ammattiryhmien sekä niiden etiikan tutkimusta ympäristöissään. Voidaan myös kysyä, kohtaavatko ammatillaiset tai ammattiryhmät oikeasti toimintaympäristöissään Freidsoninkin esittelemiä markkinaorientoituneita konsumeristisia ja byrokraatioorientoituneita manageristisia vasta-argumentointeja tai vaatimuksia.

Ammattilaisten asemasta ja työelämän muutoksista on puhuttu yleisellä tasolla suomalaisessa tiedemaailmassa jo jonkin aikaa. Esillä on ollut esimerkiksi tilivelvollisuuden, uusliberalismin ja vaikkapa kokonaisvaltaisen työn muutoksen ja subjektivoitumisen näkökulmia (esim. Julkunen 2006). Freidsonin professioteoreettinen lähestymistapa voi antaa näihin työelämää ja sen muutoksia käsitteleviin keskusteluihin uuden, eri tasoja ja suhteita huomioivan näkökulman, jossa pohditaan ammattiryhmän ja ammatillisen toiminnan nykytilaa. Freidsonin professionalismin ideaalityyppi ei ehdota, että se tai byrokraattinen tai markkinavetoinen logiikka yksin selittäisi todellisen maailman työnjakoa, työelämää tai ammattiryhmien toimintaa. Kun Parsons näki professioiden roolin koherentisti ja makrotason kautta, tarkasteli Freidson mikrotodellisuutta pyrkien sieltä käsin makrotasolle (ks. myös Parsons 1954, 34–49; Evetts 2003, 400; Evetts 2011). Suhteiden näkeminen ammatteja tutkittaessa voi johtaa interaktioiden tutkimiseen, mutta Freidsonin viimeiset makro-

teoreettiset pohdinnat eivät paikanna häntä täysin mikrotasoiseen, esimerkiksi pelkästään ihmisten yksittäisiä vuorovaikutussuhteita tutkivaan lähestymistapaan. Näin ollen Freidson oli ehkä teemainen monisti, teoreettinen ja metodologinen pluralisti, empiirinen skeptikko sekä pragmaattinen aikalaisanalyytikko.

LOPUKSI

Analyyssini perusteella katson, ettei Freidsonin teoriassa ole havaittavissa aivan totaalista käännettä. Freidson käsitteli läpi tuotantonsa professioiden autonomian ja työn kontrollin teemaa. Hän osoitti ja tarkensi suhteita, joissa ammattien autonomiaan ja työn kontrolliin liittyviä ilmiöitä voidaan tutkia. Näissä suhteissa hänen huomionsa ja tulkintansa vaihtelivat. Teeman käsittely oli siis ajallisesti, paikallisesti, empiirisesti ja teoreettisesti eri tavoin eri teoksissa paikannettua analyysyä.

Yksi tärkeä näkökulma Freidsonin tuotantoon on myös Brintin (2006) havaitsema moraalinen aspekti. Tällaisesta lähtökohdasta käsin ymmärretty professiotutkimus ei sinänsä sijoitu moraalifilosofiaksi, etiikan tutkimukseksi, mutta kysymyksenasetteluillaan se haastaa pohtimaan yleisesti yhteiskunnassa ammattiryhmän ideologisesti latautuneen toiminnan tai käytäntöjen oikeuttamista ja myös ammattiryhmän velvollisuuksia ja harkintavaltaa. Voidaan myös kysyä, voivatko ammatit todella altruistisesti edesauttaa yleisesti hyvinä pidettyjen arvojen toteutumista yhteiskunnassa. Voisivatko itsenäiset ja vahvat ammattiryhmät todella palvella laajemmin yhteiskuntaa? Freidson otti tämän kysymyksen vakavasti. Näkökulma oli jossain määrin olemassa varhaisissa funktionalistisissakin professioteorioissa, mutta Freidson esitti lisäksi empiirisen ja eettisen *miten?* -kysymyksen. Tämä on myös eri suunnasta jäsentynyt lähtökohta kuin esimerkiksi Saksin (2010) uusweberiläinen, sosiaalisen sulkemisen strategiaan kiinnittyvä, empiirisen professiotutkimuksen näkökulma.

Jos Freidsonin tuotantoa tarkastellaan pelkästään professiokriittisyyden tai professionalismin puolustamisen tai yksittäisten käsitteiden näkökulmasta, saattaa hänen toistiaan muo-

dostuva kokonaisuus jäädä huomiotta. Tarkentamatta saattaa helposti jäädä esimerkiksi se, millä tasolla ja missä suhteissa ammattiryhmiä tarkastellaan sekä missä ajassa ja paikassa argumentit esitetään. Freidsonin professioteoreettisen lähestymistavan vahvuutena oli se laajuus, miten käsiteltävään professioiden autonomian ja työn kontrollin teemaan liittyviä erilaisia suhteita ja tasoja tunnistettiin ja kuvattiin. Vahvojenkin argumenttien sekä muotoilujen taustalla oli tutkimusta, ymmärtämään ja selittämään pyrkivä lähestymistapa. Näistä syistä Freidsonin professioteoreettinen lähestymistapa sitä kokonaisvaltaisesti tarkasteltaessa myös sijaitsee kritiikin ja puolustuksen välissä. Se on ammattien, myös professioiden (jos tätä termiä käytetään), empiirisessä tutkimuksessa ensisijaisena lähtökohtana mahdollinen. Kun ilmiöitä lähdetään tutkimaan, ei siis voida etukäteen laadullisesti päättää, miten (esimerkiksi altruistisesti tai itseintressisesti) ammatti ja ammattiryhmät yhteiskunnassa toimivat.

VIITTEET

- 1 Yksin Freidsonista ei ole kirjoitettu, mutta häntä on käsitelty muiden teoreetikkojen yhteydessä useissa teksteissä (esim. Konttinen 1989; Rajavaara 1983; Wrede 2010). Myös esimerkiksi ammattilaisia kuvaavissa väitöstutkimuksissa joihinkin hänen teoksiinsa viitataan (ks. esim. Mäntysaari 1991 ja viimeaikaisista esim. Haapakorpi 2009).
- 2 Tässä *human service* -termillä on ainakin kaksosmerkitys. Sillä viitataan englannin kielessä yleisesti sosiaali- ja terveyspalvelujärjestelmään, mutta tulkintani mukaan Freidson viittaa tässä myös aitoon ja todelliseen ihmisten väliseen, inhimilliseen suhteeseen, joka palveluissa syntyy. Tämä on hänen mukaansa myös osa palvelujen laadun ja luonteen kysymystä. Samassa yhteydessä hän puhuu myös dehumanisoinnista, mikä voi liittyä myös näkökulmiin yleisestä työn teknistymisestä ja rationalisoitumisesta.

KIRJALLISUUS

FREIDSONIN TEOKSET JA ARTIKKELIT

- Freidson, Eliot (1961) *Patients' Views of Medical Care*. Russel Sage Foundation, New York.
- Freidson, Eliot (1970) *Professional Dominance. The Social Structure of Medical Care*. Atherton Press, New York.
- Freidson, Eliot (1970/1988) *Profession of Medicine. A Study of the Sociology of Applied Knowledge. With a New Afterword*. The University of Chicago Press, Chicago & London.
- Freidson, Eliot (1975) *Doctoring Together. A Study of Professional Social Control*. The University of Chicago Press, Chicago & London.
- Freidson, Eliot (1978) *The Development of Design by Accident*. Teoksessa Ray H. Elling & Magdalena Sokolowska (toim.) *Medical Sociologists at Work*. Transaction Books, New Brunswick, New Jersey, 115–133.
- Freidson, Eliot (1983) *The Reorganization of the Professions by Regulation*. *Law and Human Behavior* 7:2, 279–290.
- Freidson, Eliot (1984) *The Changing Nature of Professional Control*. *Annual Review of Sociology* 10, 1–20.
- Freidson, Eliot (1986) *Professional Powers. A Study of the Institutionalization of Formal Knowledge*. The University of Chicago Press, Chicago & London.
- Freidson, Eliot (1989) *Medical Work in America. Essays on Health Care*. Yale University Press, New Haven & London.
- Freidson, Eliot (1994) *Professionalism Reborn. Theory, Prophecy, and Policy*. The University of Chicago Press, Chicago.
- Freidson, Eliot (1997/2006a) *Purquoi je suis aussi un interactionniste symbolique. (Conférence prononcée à Nancy, le 28 octobre 1997)* Teoksessa Mirella Giannini & Charles Gadea (toim.) *Eliot Freidson. Knowledge, Work and Society/Savoir, Travail et Société*. 4:2. L'Harmattan, Paris, 55–61.
- Freidson, Eliot (1997/2006b) *A Propos des Professions. (Matériaux pour une intervention à l'Université de Metz, le 31 octobre 1997)* Teoksessa Mirella Giannini & Charles Gadea (toim.) *Eliot Freidson. Knowledge, Work and Society/Savoir, Travail et Société*. 4:2. L'Harmattan, Paris, 45–51.
- Freidson, Eliot (2001) *Professionalism. The Third Logic*. The University of Chicago Press, Chicago.

- Freidson, Eliot (2003) *Comments on JHPPL Review Symposium/Books: Review Symposium on Eliot Freidson's Professionalism: The Third Logic*. *Journal of Health Politics, Policy and Law* 28:1, 168–172.
- Freidson, Eliot & Rhea, Buford (1965) *Knowledge and Judgement in Professional Evaluations*. *Administrative Science Quarterly* 10:1, Special Issue on Professionals in Organizations, 107–124.

MUU KIRJALLISUUS

- Airaksinen, Timo (1991) *Ammattien etiikan filosofiset perusteet*. Teoksessa Timo Airaksinen (toim.) *Ammattien ja ansaitsemisen etiikka. Näkemyksiä ammattien, johtamisen ja liike-elämän arvoista*. Yliopistopaino, Helsinki, 19–60.
- American Sociological association (2005) *ASA Awards Recipients*. <http://www2.asanet.org/governance/asaawards.html> (Luettu 25.6.2012).
- Bosk, Charles L. (2006) *Review Essay: Avoiding conventional understanding: the enduring legacy of Eliot Freidson*. *Sociology of Health & Illness* 28:5, 637–653.
- Brante, Thomas (1988) *Sociological Approaches to the Professions*. *Acta Sociologica* 31:2, 119–142.
- Brante, Thomas (2009) *Vad är en profession? – Teoretiska ansatser och definitioner*. Teoksessa Maria Lindh (toim.) *Vetenskap för profession. Rapport nr 8. Profession och Vetenskap – idéer och strategier för ett professionslärosäte*, 15–4. <http://bada.hb.se/bitstream/2320/1819/1/Vetskappofnr8.pdf> (Luettu 25.6.2012).
- Brint, Steven (1993) *Eliot Freidson's Contribution to the Sociology of Professions*. *Work And Occupations* 20:3, 259–278.
- Brint, Steven (2006) *Saving the "Soul of Professionalism": Freidson's Institutional Ethics and the Defense of Professional Autonomy*. Teoksessa Mirella Giannini & Charles Gadea (toim.) *Eliot Freidson. Knowledge, Work and Society/Savoir, Travail et Société*. 4:2. L'Harmattan, Paris, 101–129.
- Burrage, Michael & Torstendahl, Rolf (1990) (toim.) *Professions in Theory and History*. SAGE, London, Newbury Park & New Delhi.
- Carr-Saunders, Alexander Morris & Wilson, Paul Alexander (1933a) *Professions*. Teoksessa Edwin Seligman (toim.) *Encyclopaedia of the Social*

- Sciences. The Macmillan Company, New York, 476–480.
- Carr-Saunders, Alexander Morris & Wilson, Paul Alexander (1933b) *The Professions*. Clarendon Press, Oxford.
- Coburn, David (2006) Medical dominance then and now: critical reflections. *Health Sociology Review* 15:5, 432–443.
- Conrad, Peter (2007) Eliot Freidson's revolution in medical sociology. *Health* 11:2, 141–144.
- Dingvall, Robert (2006) The Enduring Relevance of the Professional Dominance. Teoksessa Mirella Giannini & Charles Gadea (toim.) *Eliot Freidson. Knowledge, Work and Society/Savoir, Travail et Société* 4:2. L'Harmattan, Paris, 81–98.
- Durkheim, Emile (1933) *The Division of Labor In Society*. The Free Press, New York.
- Etzioni, Amitai (toim.) (1969) *The Semi-Professions and Their Organizations*. The Free Press, New York.
- Evetts, Julia (2003) The Sociological Analysis of Professionalism. *Occupational Change in the Modern World. International Sociology* 18:2, 395–415.
- Evetts, Julia (2011) A New Professionalism? Challenges and Opportunities. *Current Sociology* 59:4, 406–422.
- Flexner, Abraham (1915) Is Social Work a Profession? Teoksessa *Proceedings of the National Conference of Charities and Correction*. The Hildmann Printing Company, Chicago, 576–590. <http://www.archive.org/stream/proceedingsofnat42natiuoft#page/n111/mode/2up> (Luettu 4.8.2012).
- Giannini, Mirella & Gadea, Charles (2006) Introduction. Teoksessa Mirella Giannini & Charles Gadea (toim.) *Eliot Freidson. Knowledge, Work and Society/Savoir, Travail et Société*. 4:2. L'Harmattan, Paris, 7–22.
- Haapakorpi, Arja (2009) Sulkeuman ja neuvottelun ehdoilla – asiantuntija-aseman rakentuminen työelämässä. Helsingin yliopisto, Helsinki.
- Hafferty, Fred (2003) Finding Soul in a “Medical Profession of One”. *Journal of Health Politics, Policy and Law* 28:1, 133–158.
- Halpern, Sydney & Anspach, Renee R. (1993) The Study of Medical Institutions. *Eliot Freidson's Legacy. Work & Occupations* 20:3, 279–295.
- Havighurst, Clark C. (2003) An Apology for Professionalist Regimes. *Journal of Health Politics, Policy and Law* 28:1, 159–164.
- Helander, Voitto (1993) *Professiot ja julkisvalta*. Valtionhallinnon kehittämiskeskus, Helsinki.
- Helmes-Hayes, Richard C. (1998) Everett Hughes: Theorist of the Second Chicago School. *International Journal of Politics, Culture and Society* 11:4, 621–673.
- Henriksson, Lea & Wrede, Sirpa (2004) *Hyvinvointityön ammattien tutkimus*. Teoksessa Lea Henriksson & Sirpa Wrede (toim.) *Hyvinvointityön ammatit*. Gaudeamus, Helsinki, 9–19.
- Julkunen, Raija (2006) *Uuden työn paradoksit*. Keskusteluja 2000-luvun työprosess(e)ista. Vastapaino, Tampere.
- Konttinen, Esa (1989) Harmonian takuumiehiä vai etuoikeuksien monopolisteja? Jyväskylän yliopiston sosiologian laitoksen julkaisuja 45. Jyväskylän yliopisto, Jyväskylä.
- Konttinen, Esa (1991) Perinteisesti moderniin. *Professioiden yhteiskunnallinen synty Suomessa*. Vastapaino, Tampere.
- Konttinen, Esa (1994) *Professioiden kentän rakentuminen sääty-yhteiskunnassa*. *Tiede & Edistys* 19:3, 183–199.
- Macdonald, Keith M. (1995) *The Sociology of the Professions*. Sage Publications, London.
- Mäntysaari, Mikko (1991) *Sosiaalibyrokraatia asiakkaiden valvojana*. Vastapaino, Tampere.
- Parkin, Frank (1982) *Max Weber*. Key Sociologists. Routledge, London & New York.
- Parsons, Talcott (1939) *The Professions and Social Structure*. *Social Forces* 17:4, 457–467.
- Parsons, Talcott (1951) *The Social System*. Routledge & Kegan Paul Ltd, London.
- Parsons, Talcott (1954) *Essays in Sociological Theory*. The Free Press, New York.
- Pereira Neto, André (2009) Eliot Freidson: progression and constraints in the biography of an intellectual. *História, Ciências, Saúde-Manguinhos*, Rio De Janeiro 16:4, 941–960.
- Pirttilä, Ilkka (2002) Mistä asiantuntemuksen sosiologiassa on kyse? Teoksessa Ilkka Pirttilä & Susan Eriksson (toim.) *Asiantuntijoiden areenat*. *SoPhi* 66. SoPhi, Jyväskylä, 11–19.
- Rajavaara, Marketta (1983) *Sosiaalityön ammattilistumisesteet*. Pro gradu -tutkielma. Sosiaalipolitiikan laitos. Tutkimuksia. 6/1983. Helsingin yliopisto, Helsinki.
- Rinne, Risto & Jauhiainen, Arto (1988) *Koulutus, professionaalistuminen ja valtio*. Julkisen sektorin koulutettujen reproduktioammattikuntien muotoutuminen Suomessa. Turun yliopiston kasvatustieteiden tiedekunta. *Julkaisusarja A:128*. Turun yliopisto, Turku.

- Relman, Arnold S. (2003) A Physician's View of Freidson's Analysis. *Journal of Health Politics, Policy and Law* 28:1, 164–168.
- Rostila, Ilmari; Mäntysaari, Mikko; Suominen, Tarja & Asikainen, Paula (2011) Sosiaalityön professionaalisuuden erot kuntaorganisaatioissa – Organisaatiokulttuurien ja organisaatioilma-
piirien kirjo. *Janus* 19:2, 143–157.
- Saks, Mike (2010) Analyzing the Professions: The Case for the Neo-Weberian Approach. *Comparative Sociology* 9:6, 887–915.
- Toren, Nina (1972) *Social Work: The Case of a Semi-Profession*. Sage Publications, Beverly Hills & London.
- Tousijn, Willem (2002) Medical Dominance in Italy: a partial decline. *Social Science & Medicine* 55:5, 733–741.
- Tousijn, Willem & Vicarelli, Giovanna (2006) Medical Autonomy: Open Challenges From Consumerism and Managerialism. Teoksessa Mirella Giannini & Charles Gadea (toim.) *Eliot Freidson. Knowledge, Work and Society/ Savoir, Travail et Société*. 4:2. L'Harmattan, Paris, 157–179.
- Weber, Max (1978) *Economy and Society I. An Outline of Interpretive Sociology*. University of California Press, Berkeley, Los Angeles & London.
- Witz, Anne (1992) *Professions and Patriarchy*. Routledge, London & New York.
- Wolinsky, Frederic D. (1988) The Professional Dominance Perspective, Revisited. *The Milbank Quarterly* 66:Supplement 2, 33–47.
- Wrede, Sirpa (2010) Everett C. Hughesin ammat-
tientsosiologia ja professiotutkimuksen perinne. Teoksessa Ulla Ashorn, Lea Henriksson, Juhani Lehto & Paula Nieminen (toim.) *Yhteiskunta ja terveys. Klassisia teoreettisia näkökulmia*. Gaudeamus, Helsinki, 45–60.